

ODREDNICE IMPLEMENTACIJE VASPITANJA I OBRAZOVANJA ZA ODRŽIVI RAZVOJ U PREDŠKOLSKIM USTANOVAMA: SPONTANE, PLANIRANE I PARTICIPATIVNE AKTIVNOSTI

Nikolina Ogorelac¹

Rezime

Održivi razvoj predstavlja ključni izazov savremenog društva, a unapređenje implementacije vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj (ViOOR) u predškolskim ustanovama od velikog je značaja za oblikovanje svijesti i odgovornog ponašanja djece. Stoga je cilj ovog mješovitog, empirijskog istraživanja bio ispitati odrednice implementacije vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj u predškolskim ustanovama, sagledane kroz razlike u odnosu na karakteristike vaspitača (radni staž) i uzrast djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene i starije vrtičke grupe), kao i kroz zastupljenost različitih oblika sprovođenja aktivnosti – planiranih, spontanih i participativnih aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom. Kvantitativni dio istraživanja sproveden je sa 110 vaspitača u Republici Srpskoj (Bosni i Hercegovini), prikupljanjem podataka putem onlajn skale stavova u obliku petostepene Likertove skale. Kvalitativni dio uključivao je fokus grupu od 8 vaspitača sa relevantnim iskustvom, kroz četiri pitanja koja su proizašla iz kvantitativnih nalaza. Rezultati pokazuju da dužina radnog staža vaspitača nije povezana sa značajnim razlikama u zastupljenosti vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj, dok su uočene razlike u tipovima aktivnosti u odnosu na uzrast djece (jaslene i starije vrtičke grupe); spontano sprovođenje ViOOR-a je najzastupljenije, dok su aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom rjeđe prisutne. Nalazi ukazuju na potrebu za planiranjem, sistematskom podrškom i stručnim usavršavanjem vaspitača, te pružaju osnovu za unapređenje predškolskog obrazovanja i buduća istraživanja.

Ključne riječi: održivi razvoj, vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj, predškolske ustanove, planirane i spontane aktivnosti, participacija lokalne zajednice.

¹ Nikolina Ogorelac je master predškolskog vaspitanja. E-adresa: nikolinaogorelac1710@gmail.com

Uvod

Održivi razvoj podrazumijeva uravnotežen napredak koji istovremeno uvažava ekološku, socijalnu i ekonomsku dimenziju dobrobiti, nastojeći da obezbijedi kvalitet života sadašnjim i budućim generacijama (UNESCO, 2017). Održivi razvoj ostaje jedan od ključnih izazova savremenog društva, a prema najnovijim izvještajima njegova ostvarivost i dalje je ispod očekivanog nivoa. Ciljevi održivog razvoja, posebno oni vezani za vaspitanje i obrazovanje, sporije se ostvaruju nego što je planirano, a posebno cilj koji se odnosi na vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj i globalno građanstvo i dalje je među najmanje ispunjenim (Global Education Monitoring Report Team, 2024). Koncept vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj u ranom djetinjstvu (u nastavku: ViOOR) predstavlja važan okvir za pripremu djece da razumiju i odgovorno djeluju u odnosu na ekološke, društvene i ekonomske izazove jer kroz vaspitno-obrazovne procese djeca stiču temelje za društveno odgovorne stavove i ponašanje (Davis et al., 2024; UNESCO, 2017).

Savremeni pristupi ViOOR naglašavaju iskustveno, istraživačko i transformativno učenje, gdje djeca aktivno učestvuju u rješavanju problema, zajedničkim projektima i aktivnostima koje povezuju prirodno, društveno i kulturno okruženje (Ärlemalm-Hagsér & Sandberg, 2017; Borg & Pramling Samuelsson, 2022; Lepičnik Vodopivec & Šindić, 2025; Šindić et al., 2025a). U tom procesu ključnu ulogu imaju vaspitači, koji svojim znanjem, iskustvom i pedagoškim pristupom posreduju između apstraktnih vrijednosti održivosti i konkretnih aktivnosti koje djeca mogu razumjeti i primjenjivati u svakodnevnom životu (Šindić et al., 2022b; Višnjić-Jevtić et al., 2022). Njihova uloga obuhvata i povezivanje vrtića sa porodicama i lokalnom zajednicom, podsticanje međugeneracijskih odnosa, kao i njegovanje kulture održivog razvoja unutar predškolske ustanove (Brajčić & Kušćević, 2023; Elliott et al., 2020; Siraj-Blatchford, 2009; Šindić et al., 2022a). Iako je prioritet da su djeca u tom procesu aktivni nosioci promjena kroz participativne aktivnosti s društvenom sredinom (UNESCO, 2017), aktuelna istraživanja ukazuju da u praksi takav pristup nije dovoljno zastupljen (Engdahl & Furu, 2022; Šindić et al., 2025b). Vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj u najranijem uzrastu, posebno u jaslicama, i dalje je nedovoljno zastupljeno, dok na globalnom nivou postoji izrazit nedostatak istraživanja koja se bave implementacijom ViOOR u radu s djecom mlađom od tri godine (Lepičnik Vodopivec et al., 2025). Rezultati empirijskih istraživanja

obavljenih u Hrvatskoj i Sloveniji ukazuju da se aktivnosti ViOOR s malom djecom često odvijaju spontano, kroz svakodnevne rutine i situacije (Anđić, 2024; Šindić & Lepičnik Vodopivec, 2025).

Istraživanja implementacije ViOOR u različitim zemljama pokazuju da se njegovi pristupi i efekti razlikuju u zavisnosti od kulturnog i nacionalnog konteksta (Lepičnik Vodopivec & Šindić, 2025; Šindić et al., 2025c). U savremenoj literaturi ističe se više izazova koji prate realizaciju ViOOR, među kojima su nedostatak systemske podrške, ograničeni resursi i nedovoljno mogućnosti za profesionalni razvoj vaspitača (Engdahl & Furu, 2022; Višnjic-Jevtić et al., 2022). Poseban izazov predstavlja i činjenica da su istraživanja o primjeni ViOOR u zemljama jugoistočne Evrope još uvijek rijetka (Šindić et al., 2025). Taj nedostatak je izražen i u Bosni i Hercegovini, gdje se rijetko stavlja naglasak na implementaciju ViOOR u svakodnevnom radu vrtića, kao i na istraživanje njegove specifičnosti u ovom kontekstu. S tim u vezi, ovim radom se nastojalo doprinijeti razumijevanju implementacije ViOOR u predškolskim ustanovama u Republici Srpskoj, (uz poseban fokus na razlike između jaslene i starije vrtićke grupe, ulogu vaspitača i dinamiku planiranih i spontanijih aktivnosti, kao i na oblike i učestalost saradnje sa lokalnom zajednicom. Dobijeni nalazi mogu poslužiti kao temelj za unapređenje implementacije ViOOR u predškolskom sistemu Republike Srpske, Bosne i Hercegovine, ali i šire u regionu.

Metodologija

Cilj istraživanja bio je ispitati odrednice implementacije vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj u predškolskim ustanovama, sagledane kroz karakteristike vaspitača (radni staž) i uzrast djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene i starije vrtićke grupe), te kroz različite oblike sprovođenja ViOOR aktivnosti, uključujući planirane, spontane i participativne aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom.

Hipoteze

U skladu s ciljem istraživanja formulisane su sljedeće hipoteze:

1. Postoje razlike u zastupljenosti vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj (ViOOR) u predškolskim ustanovama u zavisnosti od iskustva vaspitača i uzrasta djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene/starije vrtićke).

1.1: Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR u odnosu na staž vaspitača.

1.2: Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR između vaspitača koji rade u jaslenim i starijim vrtićkim grupama.

2. Postoje razlike u oblicima sprovođenja ViOOR aktivnosti kod vaspitača u predškolskim ustanovama u zavisnosti od radnog staža i uzrasta djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene/starije vrtičke).

2.1: Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR aktivnosti u okviru vrtića i kroz participativne aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom.

2.2: Postoje statistički značajne razlike u učestalosti planiranih i spontanijih aktivnosti vezanih za vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj.

Istraživanje realizovano u radnoj 2024/2025. godini primijenilo je kombinovani metodološki pristup (*mixed methods*), koji je obuhvatao kvantitativnu i kvalitativnu analizu. Kvantitativni dio sproveden je primjenom deskriptivne metode, kroz postupak skaliranja pomoću Likertove skale, kako bi se ispitale razlike u zastupljenosti i učestalosti ViOOR aktivnosti u odnosu na radni staž vaspitača i uzrast djece (jaslene i starije vrtičke grupe). Kvalitativni dio realizovan je kroz razgovore u fokus grupi, što je omogućilo dublje razumijevanje načina realizacije ViOOR aktivnosti u svakodnevnoj praksi, uključujući saradnju sa lokalnom zajednicom, te pružilo uvide u mogućnosti unapređenja rada ka većoj sistematičnosti i participativnosti.

Uzorak

Kvantitativno istraživanje obuhvatilo je 110 vaspitača iz različitih predškolskih ustanova u Republici Srpskoj. Uzorak je bio nereprezentativan i prigodan (dostupan), jer su u istraživanju učestvovali vaspitači koji su bili dostupni u trenutku realizacije i voljni da učestvuju u onlajn anketi. Ovaj pristup omogućava uvid u postojeću praksu u različitim programima, ali ograničava mogućnost šire generalizacije nalaza. Neke karakteristike ovog uzorka predstavljene su u Tabeli 1. Za kvalitativnu dopunu kvantitativnih nalaza formirana je fokus grupa od 8 vaspitača namjernim odabirom, sa ciljem uključivanja vaspitača koji imaju relevantno iskustvo u sprovođenju aktivnosti ViOOR.

Tabela 1.*Struktura uzorka*

Karakteristike uzorka	<i>F</i>	%
Radno iskustvo		
Do 10 godina	58	52,7
Od 10 do 20 godina	34	30,9
Od 20 do 30 godina	16	14,5
Više od 30 godina	2	1,8
Pol		
Ženski	109	99,1
Muški	1	0,9
Starosna grupa dece u grupi		
1–2 godine	6	5,5
2–3 godine	10	9,1
1–3 godine	13	11,8
3–4 godine	23	20,9
4–5 godina	13	11,8
5–6 godina	25	22,7
3–6 godina	20	18,2

F – frekvencija; % - procenat*Instrumenti i postupak*

Instrument s petostepenom skalom Likertovog tipa, upotrijebljen za kvantitativnu analizu, oblikovan je za prikupljanje podataka o učestalosti i načinima sprovođenja aktivnosti ViOOR u vrtiću. Ova skala stavova razvijena je na osnovu OMEP / Skala za procjenu održivog razvoja u ranom djetinjstvu (Environmental Rating Scale for Sustainable Development in Early Childhood) (OMEP, 2019), uz dopunu savremenim preporukama i relevantnim saznanjima o ViOOR (UNESCO, 2017). Instrument se sastojao od 22 stavke, raspoređene prema dimenzijama održivog razvoja: ekološka (7 stavki), socijalna (8 stavki) i ekonomska (7 stavki). Osam stavki odnosilo se na spontano realizovane aktivnosti, dok su ostale 14 stavki pokrivala planirane aktivnosti. Od ukupnog broja stavki, 14 se odnosilo na aktivnosti unutar vrtića, dok je 8 stavki obuhvatilo participativne aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom.

Validnost i pouzdanost skale stavova potvrđena je u prethodnim istraživanjima u više zemalja (Šindić & Lepičnik Vodopivec, 2025; Šindić et al., 2025a; Šindić et al., 2025b). U ovom istraživanju, koeficijent Alfa Cronbach iznosio je $\alpha=0,918$, što pokazuje visoku pouzdanost i unutrašnju konzistenciju instrumenta. Instrument je dijeljen vaspitačima onlajn putem, mejlovima i putem viber grupa, a ispitivanje je bilo dobrovoljno i anonimno uz poštovanje etičkog kodeksa u pedagoškim istraživanjima. U skladu sa nalazima kvantitativnog dijela istraživanja, za kvalitativnu fazu pripremljena su četiri diskusiona pitanja za fokus grupu, osmišljena da usmjere razgovor ka različitim pristupima implementacije ViOOR, te ka značaju, izazovima i strategijama uključivanja lokalne zajednice u vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj. Fokus grupa je takođe realizovana u onlajn okruženju.

Obrada podataka

Kvantitativni podaci analizirani su deskriptivnom i inferencijalnom statistikom, uključujući t-test za utvrđivanje statistički značajnih razlika u sprovođenju obrazovanja za održivi razvoj među vaspitačima. Kvalitativni podaci iz fokus grupe analizirani su tematskom analizom, identifikujući ključne izazove u sprovođenju održivih aktivnosti u vrtićima i zajednici. Kombinacija kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja pokazala je da se vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj u vrtićima sprovodi na različite načine: kvantitativni podaci daju širi uvid u rasprostranjenost prakse, dok kvalitativni omogućavaju dublje razumijevanje načina sprovođenja i izazova sa kojima se vaspitači suočavaju.

Interpretacija i analiza rezultata istraživanja

Prva glavna hipoteza razložena je na dvije posebne hipoteze. Za provjeru prve pomoćne hipoteze poslužili su rezultati ANOVA analize. Oni nisu pokazali statistički značajne razlike među grupama ($F=2,733$; $p=0,07$), što znači da radni staž vaspitača nije značajno povezan s učestalošću i zastupljenosti ViOOR u predškolskim ustanovama. Time je prva posebna hipoteza koja glasi „Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR u odnosu na staž vaspitača.“ odbačena.

Tabela 2.*Razlike u zastupljenosti ViOOR u odnosu na staž vaspitača (One-way ANOVA)*

Staž	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>	<i>Sig.</i>
Do 10 godina	58	3,496	0,650	2,733	0,070
10 – 20 godina	34	3,771	0,585		
Preko 20 godina	18	3,455	0,382		

Za provjeru druge posebne hipoteze primijenjen je t-test za nezavisne uzorke, kojim je ispitana zastupljenost ViOOR u jaslenim i starijim vrtičkim grupama (Tabela 3). T-test je pokazao statistički značajne razlike u svim dimenzijama ViOOR (ekološka, socijalna, ekonomska) kao i u ukupnom ViOOR između vaspitača koji rade u jaslicama i onih u starijim vrtičkim grupama ($p < 0,01$). Aritmetičke sredine pokazuju da je uključivanje ViOOR izraženije u starijim vrtičkim grupama ($M=3,687$) u odnosu na jaslene ($M=3,260$). Ovi rezultati su potvrdili drugu posebnu hipotezu koja glasi „Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR između vaspitača koji rade u jaslenim i starijim vrtičkim grupama.“

Tabela 3.*Razlike u uključivanju ViOOR u jaslenim i starijim vrtičkim grupama*

Varijabla	Grupa	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
EKO	Jaslice	29	2,980	0,614	-2,864	0,005
	Starija vrtička grupa	81	3,443	0,787		
SOC	Jaslice	29	3,724	0,514	-2,827	0,006
	Starija vrtička grupa	81	4,022	0,476		
GOS	Jaslice	29	3,010	0,795	-3,431	0,001
	Starija vrtička grupa	81	3,549	0,699		
ViOOR	Jaslice	29	3,260	0,584	-3,420	0,001
	Starija vrtička grupa	81	3,687	0,574		

Analiza je pokazala da radni staž vaspitača nije statistički značajan faktor u zastupljenosti ViOOR, dok uzrast djece u grupi značajno određuje učestalost i obim primjene obrazovanja za održivi razvoj. Dakle, prva hipoteza koja glasi „Postoje razlike u zastupljenosti vaspitanja i obrazovanja

za održivi razvoj (ViOOR) u predškolskim ustanovama u zavisnosti od iskustva vaspitača i uzrasta djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene/starije vrtičke)“ je djelomično potvrđena.

Rezultati fokus grupe su ukazali na razlike u zastupljenosti ViOOR u zavisnosti od staža vaspitača i uzrasta djece. Vaspitači su istakli da se aktivnosti u starijim vrtičkim grupama realizuju češće i raznovrsnije nego u jaslenim (segment odgovora vaspitača br. 4): „U vrtiću djeca učestvuju u aktivnostima poput sadnje biljaka i izrade kreativnih predmeta, dok u jaslicama ove aktivnosti provodimo rjeđe i jednostavnije“.

Što se tiče staža, učesnici su naglasili da duži radni staž ne garantuje češću ili sistematičniju primjenu ViOOR (segment odgovora vaspitača br. 1): „Bez obzira na dužinu staža, sve zavisi od inicijative vaspitača i dostupnih resursa. Mlađi često uvode nove aktivnosti, dok iskusniji ponekad slijede rutinu.“ Ovi citati potvrđuju da se zastupljenost ViOOR razlikuje u odnosu na uzrast djece u grupi i da inicijativa vaspitača može biti važniji faktor od samog staža, što dopunjuje kvantitativne rezultate i djelomično potvrđuje prvu posebnu hipotezu koja glasi: „Postoje razlike u zastupljenosti vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj (ViOOR) u predškolskim ustanovama u zavisnosti od iskustva vaspitača i uzrasta djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene/starije vrtičke)“.

Druga hipoteza je provjeravana pomoću dvije posebne hipoteze.

Kvantitativna analiza, provedena t-testom parnih uzoraka, pokazala je statistički značajne razlike ($p < 0,001$) između ova dva konteksta (Tabela 4).

Tabela 4.

Razlike u realizaciji aktivnosti održivog razvoja u kontekstu vrtića i u saradnji s lokalnom zajednicom (Paired Samples Statistics)

Aktivnosti VTR	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
U kontekstu vrtića	110	4,768	0,4198		
Participativne (u saradnji s lokalnom zajednicom)	110	3,118	0,8705	18,645	<0,001

Napomena: VTR – vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj; *N*- broj ispitanika; *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *t* – t-vrijednost; *p* – statistička značajnost

Aritmetičke sredine su pokazale da je vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj značajnije prisutno u vrtićkom okruženju ($M=4,768$; $SD=0,4198$), što ukazuje da vaspitači provode aktivnosti održivog razvoja kroz svakodnevne interakcije u grupi. S druge strane, participativne aktivnosti koje uključuju lokalnu zajednicu su niže zastupljene ($M=3,118$; $SD=0,8705$), što znači da se aktivnosti u saradnji s lokalnom zajednicom realizuju povremeno. T-test (Tabela 4) potvrđuje visoku statističku značajnost razlike ($t=18,645$; $p<0,001$), potvrđujući da se aktivnosti obrazovanja za održivi razvoj češće realizuju unutar vrtića nego u saradnji s lokalnom zajednicom. Time je dokazana prva posebna hipoteza koja glasi „Postoje statistički značajne razlike u zastupljenosti ViOOR aktivnosti u okviru vrtića i kroz participativne aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom.“

Istraživanje putem fokus grupe je pokazalo da se vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj u vrtiću i kroz aktivnosti u saradnji s lokalnom zajednicom razlikuje. Participativne aktivnosti s lokalnom zajednicom su rjeđe i zavise od inicijative rukovodstva ili vanjskih faktora. Jedna učesnica je istakla (segment odgovora vaspitača br. 7): „Voljeli bismo imati više aktivnosti u lokalnom okruženju, ali često nismo sigurni kako ih organizovati i da li imamo podršku rukovodstva vrtića.“ Vaspitači su naveli da se svakodnevne aktivnosti u vrtiću uglavnom odnose na ekološke i socijalne teme. Na primjer, jedan vaspitač je rekao (segment odgovora vaspitača br. 6): „Djeca najviše uživaju u proljećnim aktivnostima, kao što je sadnja biljaka i briga o njima“. Drugi je dodao: „Učimo ih da pomažu drugoj djeci i razvijaju timski duh.“ (segment odgovora vaspitača br. 4).

Kao primjeri uspješnih participativnih aktivnosti s lokalnom zajednicom vaspitači navode projekte poput „Jedna sadnica – jedno dijete“, gdje su djeca i roditelji zajedno sadili biljke u dvorištu vrtića, te humanitarne akcije, kao što je prikupljanje garderobe za domove ili organizovanje humanitarnih trka, gdje su djeca uključena zajedno s roditeljima i lokalnim institucijama. Jedan vaspitač je opisao uključivanje starijih osoba (segment odgovora vaspitača br. 5): „Djeca su naučila važnost brige o starijim osobama i kako su različite generacije povezane.“ Rezultati pokazuju da se aktivnosti u vrtiću odvijaju spontano i svakodnevno, dok participativne aktivnosti s lokalnom zajednicom zahtijevaju planiranje i dodatnu podršku.

Drugom posebnom hipotezom ispitivana je razlike između planiranih i spontanih aktivnosti vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj. Kvantitativna analiza pokazala je da su spontane aktivnosti češće organizovane u

svakodnevnom radu nego planirane aktivnosti. Izračunata aritmetička sredina je pokazala da su spontane aktivnosti znatno češće ($M=4,436$; $SD=0,5234$) (Tabela 5), što znači da vaspitači često koriste svakodnevne prilike za vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj. S druge strane, dobijeni rezultati ukazuju da su planirane aktivnosti manje zastupljene ($M=3,132$; $SD=0,7843$), što upućuje na to da ViOOR u vrtiću još uvijek zahtijeva naglašenije svjesno i planirano uključivanje (Tabela 5). Statistički test potvrđuje značajnu razliku između ova dva pristupa ($t=-19,179$; $p<0,001$), čime je druga posebna hipoteza koja glasi „Postoje statistički značajne razlike u učestalosti planiranih i spontanih aktivnosti vezanih za vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj.“ dokazana. S obzirom na to da su obje podhipoteze empirijski potvrđene, potvrđuje se i druga glavna hipoteza koja glasi „Postoje razlike u oblicima sprovođenja ViOOR aktivnosti kod vaspitača u predškolskim ustanovama u zavisnosti od radnog staža i uzrasta djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene/starije vrtičke).“

Tabela 5.

Razlike u planiranim i spontanim aktivnostima obrazovanja za održivi razvoj (Paired Samples Statistics)

Aktivnosti VTR	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
Planirane	110	3,132	0,7843		
Spontane	110	4,436	0,5234	-19,179	<0,001

VTR – vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj; *N* – broj ispitanika; *M* – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *t* – t-vrijednost; *p* – statistička značajnost

Učesnici fokus grupe istakli su da se vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj u vrtiću često realizuje spontano, kroz svakodnevne situacije poput šetnji, ekoloških igara i razgovora o ponovnoj upotrebi materijala. Jedna vaspitačica je navela (segment odgovora vaspitača br. 2): „Dok smo šetali parkom, djeca su primijetila smeće i spontano pitala zašto ljudi bacaju otpatke. Iskoristili smo to za razgovor o zaštiti okoliša, te sproveli malu akciju čišćenja.“ Druga je dodala (segment odgovora vaspitača br. 8): „Često djeca sama počnu da primjenjuju održive navike, kao što je gašenje svjetla kada izlaze iz sobe ili korišćenje krpa umjesto vlažnih maramica.“

Takođe, vaspitači su naveli primjere kreativnog uključivanja djece: „Jednom sedmično djeca učestvuju u čišćenju sobe, a sami odlučuju kako da pospreme igračke i otpad“, dok je druga istakla: „Djeca uživaju u sadnji biljaka i posmatranju njihovog rasta, a kasnije same vode računa o njima.“ (segment odgovora vaspitača br. 3 i 6). Svi učesnici su ukazali na nedostatak adekvatnih materijala i resursa, zbog čega planirane i sistematične aktivnosti obrazovanja za održivi razvoj ostaju ograničene, a većina se sprovodi ad hoc i zavisi od inicijative pojedinih vaspitača.

Diskusija

Dobijena istraživanja pokazuju da dužina radnog staža vaspitača ne utiče značajno na zastupljenost vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj. Vaspitači s različitim stažom jednako često uvode ekološke, socijalne i ekonomske teme, što sugeriše da je lična motivacija važnija od iskustva. Jedna vaspitačica je istaknula (segment odgovora vaspitača br. 1): „Nije bitno koliko dugo radite, nego koliko želite djecu učiti drugačijem razmišljanju.“ Uočene su i razlike ViOOR-a realizovanog u jaslenim i starijim vrtićkim grupama: u jaslenim grupama aktivnosti ViOOR-a su rjeđe zbog razvojnih mogućnosti djece. Nalazi studije (Lepičnik Vodopivec et al. 2025) u slovenačkom vrtićkom kontekstu, ukazuju da je najuticajniji prediktor dječijih ishoda održivog razvoja upravo dob djeteta. Zbog razlika u hronološkoj dobi, socijalnom, emocionalnom, kognitivnom i fizičkom razvoju djece jaslenog i starijeg vrtićkog uzrasta, postoji potreba da se vaspitno-obrazovni proces prilagodi uzrastu, uključujući organizaciju prostora, izbor materijala, složenost zadataka i aktivnosti te pristup ostvarivanju postavljenih ishoda (Šinđić, 2021). Vaspitačica uključena u fokus grupu je navela (segment odgovora vaspitača br. 3): „Kod najmlađih radimo sitnice, ali i one se računaju.“

Kvantitativni i kvalitativni rezultati ovog istraživanja potvrđuju da hronološka dob djece u vaspitnoj grupi oblikuje specifičnost realizacije ViOOR-a ali i ukazuju na potrebu dodatnog stručnog usavršavanja vaspitača radi iznalaženja efikasnijih pristupa u implementaciji ViOOR optimalno prilagođenih djeci do tri godine. To potvrđuju i rezultati istraživanja Marine Semiz (Semiz, 2025), koji pokazuju da vaspitačice u Srbiji koje rade s djecom jaslenog uzrasta procjenjuju svoje kompetencije za ViOOR niže nego vaspitačice koje rade s djecom starijom od tri godine. Vrtići imaju važnu ulogu u vaspitanju i obrazovanju djece, ali i u širenju principa održivosti

kroz saradnju s roditeljima i lokalnom zajednicom (Siraj-Blatchford, 2009; Šindić et al., 2025b). Ipak, rezultati pokazuju da se ViOOR uglavnom odvija unutar vrtića, dok su aktivnosti u saradnji s lokalnom zajednicom rjeđe, što upućuje na propuštene prilike za razvijanje participativnih praksi (Engdahl & Furu, 2022; Elliott et al., 2020). Slične nalaze potvrđuju i savremena istraživanja koja ukazuju da su aktivnosti usmjerene na uključivanje zajednice u ranom djetinjstvu premalo zastupljene (Engdahl & Furu, 2022; Šindić & Lepičnik Vodopivec, 2025; Šindić i et al., 2025b). Jedna vaspitačica je navela: „Zajednica malo učestvuje, uglavnom smo mi sami u vrtiću.“ (segment odgovora vaspitača br. 4). To dodatno potvrđuje kvantitativne nalaze i potrebu za jačim povezivanjem vrtića s lokalnim akterima.

Činjenica da se ViOOR pretežno ostvaruje kroz spontane, a ne planirane aktivnosti, i to nam pokazuje potrebu za većom sistemskom podrškom i stručnim usavršavanjem vaspitača. Istraživanja u Hrvatskoj i Sloveniji bilježe sličan obrazac: spontane aktivnosti, razvijene kroz svakodnevne interakcije i rutine, češće su od unaprijed planiranih sadržaja (Anđić, 2024; Šindić & Lepičnik Vodopivec, 2025). Kako je jedna vaspitačica kazala (segment odgovora vaspitača br. 7): „Djeca najviše nauče kad sama otkriju nešto novo.“ Ipak, planiranje bi omogućilo ravnotežu između tri dimenzije održivosti i sistematičnije uvođenje tema. Dobijeni rezultati su u skladu s prethodnim istraživanjima (Engdahl & Furu, 2022; Tilbury, 2011; Višnjjić-Jevtić et al., 2022; Šindić et al. 2025c), koja ukazuju da su ključne prepreke u razvoju ViOOR-a nedostatak koordinacije između institucija i odsustvo strategija za sistematsku implementaciju održivih sadržaja. To potvrđuje potrebu da se vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj planira na nivou sistema, a ne samo kao inicijativa pojedinih vaspitača. Dva glavna ograničenja ovog istraživanja su oslanjanje na samoizvještavanje učesnika i nereprezentativnost uzorka, što može uticati na mogućnost generalizacije nalaza. Ipak, dobijeni rezultati pružaju vrijedan uvid u prakse i izazove implementacije ViOOR u predškolskim ustanovama Republike Srpske, te mogu poslužiti kao osnova za dalja, detaljnija istraživanja.

Zaključak

Održivi razvoj predstavlja ključni izazov savremenog društva, a unapređenje implementacije vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj (ViOOR) u predškolskim ustanovama od posebnog je značaja za oblikovanje

stavova i odgovornog ponašanja djece. Cilj ovog mješovitog, empirijskog istraživanja bio ispitati odrednice implementacije vaspitanja i obrazovanja za održivi razvoj u predškolskim ustanovama, sagledane kroz razlike u odnosu na karakteristike vaspitača (radni staž) i uzrast djece u grupi u kojoj vaspitač radi (jaslene i starije vrtičke grupe), kao i kroz zastupljenost različitih oblika sprovođenja aktivnosti – planiranih, spontanih i participativnih aktivnosti u saradnji sa lokalnom zajednicom. Dobijeni rezultati pokazuju da dužina radnog staža vaspitača ne utiče značajno na zastupljenost ViOOR-a, dok kontekst rada (jaslice ili starija vrtička grupa) oblikuje mogućnosti realizacije aktivnosti. Iako se vaspitanje i obrazovanje za održivi razvoj pretežno odvija unutar vrtića i kroz spontane aktivnosti, aktivnosti u saradnji s lokalnom zajednicom su rjeđe, što ukazuje na potrebu za jačim povezivanjem i participacijom šire zajednice. Nalazi takođe potvrđuju važnost planiranog pristupa, sistemske podrške i stručnog usavršavanja vaspitača, posebno za rad s djecom jaslene dobi, kako bi se osigurala ravnoteža između ekološke, socijalne i ekonomske dimenzije održivosti, te optimalno unaprijedila implementacija ViOOR i sa djecom do tri godine. Uprkos ograničenjima istraživanja, kao što su samoizvještavanje učesnika i nereprezentativnost uzorka, rezultati pružaju vrijedan uvid u prakse i izazove implementacije ViOOR-a i mogu poslužiti kao osnova za buduća istraživanja i unapređenje predškolskog vaspitanja i obrazovanja u Republici Srpskoj, Bosni i Hercegovini i šire.

Literatura

- Anđić, D. (2024). Pristupi i dimenzije održivosti vrtića – validacija skala i procjene odgojitelja o praksi odgoja i obrazovanja za održivi razvoj u vrtićima. *Acta Ledartina*, 21(1), 59–86. <https://doi.org/10.15291/ai.4512>
- Ärlemalm-Hagsér, E. & Sandberg, A. (2017). Early childhood education for sustainability: The relationship between young children's participation and agency – children and nature. In T. Waller, E. Ärlemalm-Hagsér, E. B. H. Sandseter, L. Lee-Hammond, K. Lekies, & S. Wyver (Eds.), *The SAGE handbook of outdoor play and learning* (pp. 213–228). Sage Publications. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mdh:diva-36408>

- Borg, F. & Pramling Samuelsson, I. (2022). Preschool children's agency in education for sustainability: The case of Sweden. *European Early Childhood Education Research Journal*, 30(1), 147–163. <https://doi.org/10.1080/1350293X.2022.2025422>
- Brajčić, B. & Kuščević, D. (2023). Cultural heritage and sustainability in education. *Journal of Cultural Studies*, 15(1), 120–132. <https://doi.org/10.18690/rei.15.Spec.Iss.27-40.2022>
- Davis, J. M., Elliott, S., & Årlemalm-Hagsér, E. (2024). *Early childhood education for sustainability: A short history*. Springer Singapore. <https://doi.org/10.1007/978-981-97-8405-9>
- Elliott, S., Årlemalm-Hagsér, E., & Davis, J. (Eds.). (2020). *Researching early childhood education for sustainability*. Routledge.
- Engdahl, I., & Furu, A. (2022). Early childhood education: A vibrant arena in the complex transformation of society towards sustainability. *International Journal of Early Childhood*, 54, 1–12. <https://doi.org/10.1007/s13158-022-00323-0>
- Global Education Monitoring Report Team. (2024). *Monitoring SDG 4: Leadership in education – lead for learning*. <https://www.unesco.org/reports/gem-report/en/2024>
- Lepičnik Vodopivec, J., & Šindić, A. (2025). Early childhood education for sustainability in preschools with eco-programs: Implementation and learning outcomes. *Journal of Baltic Science Education*, 24(1), 133–148. <https://doi.org/10.33225/jbse/25.24.133>
- Lepičnik Vodopivec, J., Višnjić-Jevtić, A., & Šindić, A. (2026). Predictors of sustainable development outcomes in learning spaces of early childhood: Slovenian teachers' perspectives. *International Journal of Instruction*, 19(2), 491–506.
- Semiz, M. (2025). Predictors of preschool teachers' environmental activities in kindergarten: A path to a sustainable future. In S. Hudovernik et al. (Eds.), *Vseživljenjsko učenje kot temelj trajnostne družbe* (pp. 407–425). Založba Univerze na Primorskem. <https://doi.org/10.26493/978-961-293-538-2.24>
- Siraj-Blatchford, J. (2009). Sustainability in early childhood education: Issues and challenges. *Early Childhood Research & Practice*, 11(1), 1–10. <https://doi.org/10.1007/BF03168875>

- Šindić, A. (2021). *Individualizacija u vaspitanju i obrazovanju na predškolskom uzrastu*. Filozofski fakultet Univerziteta u Banjoj Luci; Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Šindić, A. & Lepičnik Vodopivec, J. (2025). Key factors among preschool teachers in promoting sustainable development in early childhood education international. *Journal of Instruction*, 18(2), 361–380. https://www.e-iji.net/dosyalar/iji_2025_2_20.pdf
- Šindić, A., Partalo, D. & Ličen, N. (2022a). Predictors of intergenerational learning in kindergarten. *Nova prisutnost*, 20(2), 375–387. <https://doi.org/10.31192/np.20.2.10>
- Šindić, A., Višnjic-Jevtić, A. & Lepičnik Vodopivec, J. (2025a). Different approaches to early childhood education for sustainability from the preschool teacher's perspective. *Metodički ogledi*, 32(1), 121–141. <https://hrcak.srce.hr/en/file/484867>
- Šindić, A., Višnjic-Jevtić, A. & Lepičnik Vodopivec, J. (2025b). ECEfS from kindergarten to community: Children as agents of change in education for sustainable development. *International Journal of Early Childhood*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1007/s13158-025-00432-6>
- Šindić, A., Višnjic-Jevtić, A. & Lepičnik Vodopivec, J. (2025c). Bridging the individual and the system: Preschool teachers' agency in implementation for sustainable development in early childhood settings in South-Eastern Europe. *Journal of Baltic Science Education*, 24(5), 1221–1234. <https://doi.org/10.33225/jbse/25.24.00>
- Šindić, A., Višnjic-Jevtić, A., Pribišev Beleslin, T. & Lepičnik Vodopivec, J. (2022b). Education for sustainable development in three early childhood education contexts: Perspectives of educators from Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Slovenia. In A. Višnjic-Jevtić (Ed.), *Promjene u RPOO-u – RPOO kao promjena u odgoju i obrazovanju kao odgovor na novo normalno* [Changes in RPOO - RPOO as a change in upbringing and education as a response to the new normal] (pp. 144–154). OMEP Hrvatska.
- Tilbury, D. (2011). *Education for sustainable development: An expert review of processes and learning*. UNESCO.
- UNESCO. (2017). *Education for sustainable development goals: Learning objectives*. <https://www.unesco.org/en/articles/education-sustainable-development-goals-learning-objectives>

- Višnjić-Jevtić, A., Lepičnik Vodopivec, J., Pribišev Beleslin, T., & Šindić, A. (2022). Unmasking sustainability in ECE: Teachers' voices from Bosnia and Herzegovina, Croatia, and Slovenia. *International Journal of Early Childhood*, 54(1), 119–137. <https://doi.org/10.1007/s13158-022-00321-2>
- World Organization for Early Childhood Education (OMEP). (2019). *Environmental rating scale for sustainable development in early childhood*. https://worldomep.org/index.php?page=view&pg=1&idx=289&h-Code=BOARD&bo_idx=16&sfl=&stx=&cat

DETERMINANTS OF IMPLEMENTING EDUCATION FOR SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN PRESCHOOL INSTITUTIONS: SPONTANEOUS, PLANNED, AND PARTICIPATORY ACTIVITIES

Nikolina Ogorelac

Summary

Sustainable development represents a key challenge of modern society, and improving the implementation of Education for Sustainable Development (ESD) in preschool institutions is of great importance for shaping children's awareness and responsible behavior. Therefore, the goal of this mixed-methods empirical research was to examine the determinants of ESD implementation in preschools, viewed through differences related to educator characteristics (years of service) and the age of children in the group (nursery vs. older kindergarten groups), as well as through the prevalence of different forms of activity implementation – planned, spontaneous, and participatory activities in cooperation with the local community. The Quantitative Part was conducted engaging 110 educators in the Republic of Srpska (Bosnia and Herzegovina) and using an online attitude scale in the form of a five-point Likert scale. The Qualitative Part included a focus group of 8 educators with relevant experience, addressing four issues derived from the quantitative findings.

The results show that the duration of educators' service is not associated with significant differences in the prevalence of ESD, while differences were observed in the types of activities relative to the children's age. Spontaneous implementation of ESD is the most prevalent, while activities in cooperation with the local community are less frequent. The findings point to the need for planning, systematic support, and professional development for educators, providing a basis for improving preschool education and future research.

Keywords: *sustainable development, education for sustainable development, preschool institutions, planned and spontaneous activities, local community participation.*

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВОСПИТАНИЯ И ОБРАЗОВАНИЯ В ИНТЕРЕСАХ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В ДОШКОЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: СПОНТАННАЯ, ЗАПЛАНИРОВАННАЯ И СОВМЕСТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

Николина Огорелац

Резюме

Устойчивое развитие представляет собой ключевой вызов современного общества, пока продвижение применения воспитания и образования в интересах устойчивого развития (ОУР) в дошкольных учреждениях играет важную роль в формировании осведомленности и ответственного поведения детей. Поэтому целью данного смешанного эмпирического исследования является изучение разницы в применении ОУР в зависимости от воспитателя (стажа работы) и вида программы (ясли/детский сад), а также выявление разнообразных способов осуществления деятельности, в том числе запланированных, спонтанных и совместных. Количественная часть исследования была проведена между 110 воспитателями в Республике Сербской (Босния и Герцеговина) путем сбора данных через онлайн-анкету, основанную на пятиградусной шкале Ликерта. Качественная часть включала фокус-группу, составленную из 8 воспитателей с соответствующим опытом, отвечающую на 4 вопроса, заданных на основе результатов количественного исследования. Результаты показывают, что стаж работы воспитателя не влияет значительно на применение ОУР, в то время как вид программы и возраст детей определяют возможность осуществления деятельности. Преобладает спонтанное применение ОУР, пока совместная деятельность с местным сообществом встречается реже. Результаты указывают на потребность в планировании, системной поддержке и профессиональном обучении воспитателей, а также дают основу для улучшения дошкольного образования и будущих исследований.

Ключевые слова: *устойчивое развитие, образование в интересах устойчивого развития, дошкольные учреждения, ясли, детский сад, запланированная и спонтанная деятельность, участие местного сообщества.*
